

POMYSŁ NA LEKCJĘ – ZAJĘCIA TERENOWE

Wpatrz się głęboko, głęboko w przyrodę, a wtedy wszystko lepiej zrozumiesz.

Albert Einstein

Czym są zajęcia terenowe?

Zajęcia terenowe zajmują ważne miejsce w nowoczesnym systemie kształcenia. Są bogatym źródłem wiedzy o świecie, a więc niezastąpionym elementem w nauczaniu przedmiotów przyrodniczych. Dzięki nim uczniowie w sposób aktywny zdobywają nowe informacje o otaczającej ich rzeczywistości. Zajęcia terenowe mają wiele zalet, ale podstawowa polega na tym, że uczniowie przybliżają się do obiektu zainteresowania, obcują z nim, **obserwują** i poznają. Zajęcia terenowe to również forma aktywności fizycznej niezbędnej dla prawidłowego rozwoju i funkcjonowania młodego organizmu.

Rodzaje zajęć terenowych:

- wycieczki;
- lekcje-wycieczki;
- ścieżki dydaktyczne;
- warsztaty terenowe;
- prace użyteczne dla środowiska.

Korzyści wynikające z organizacji zajęć w terenie

Dzięki rozwojowi multimediów nauczanie biologii stało się prostsze – w sieci, jak i w materiałach oferowanych przez wydawnictwa. Każdego roku zwiększa się ilość dostępnych filmów, prezentacji, interaktywnych ilustracji, gier, quizów a ostatnio również lekcji przygotowanych z wykorzystaniem wirtualnej rzeczywistości. Bez wątpienia zastosowanie najnowszych technologii w nauczaniu pozwoli przeprowadzić interesującą lekcję, jednak nie zastąpi zajęć w terenie, podczas których uczniowie dzięki własnym obserwacjom poznają otaczający ich świat. Wyjście poza mury szkolne daje mnóstwo możliwości i niesie wiele korzyści! To szansa na integrację i odbudowywanie relacji w grupie i okazja, aby na nowo odkrywać najbliższą okolicę.

Zajęcia w terenie:

1. Ułatwiają zrozumienie przyrody, z którą jesteśmy nierozdzielnie związani.
2. Umożliwiają bezpośrednią obserwację zjawisk przyrodniczych z wykorzystaniem wielu zmysłów.
3. Rozbudzają ciekawość poznawczą uczniów, wyzwalają ich aktywność, sprawiają, iż uczniowie chętnie się angażują.
4. Wiążą teorię z praktyką, rozwijają umiejętność analizowania i wnioskowania, dokonywania pomiaru i prowadzenia obserwacji, a także posługiwania się różnorodnym sprzętem.
5. Uczniowie rozwijają w sobie postawę badacza, są otwarci na nowe doświadczenia i przeżycia.

6. Samodzielne dochodzenie do wiedzy daje satysfakcję, motywuje do pogłębiania wiedzy, rozwijania zainteresowań i uzdolnień przyrodniczych.
7. Atrakcyjny sposób nabywania wiedzy przez uczniów sprawia, że zdobyte wiadomości i umiejętności są lepiej rozumiane i zapamiętywane.
8. Zajęcia w terenie kształtują pozytywne postawy wobec środowiska, wywołują potrzebę działań proekologicznych.
9. Pozwalają uczniom poznać samych siebie oraz kolegów i koleżanki, integrują zespół, uczą wspólnej pracy.
10. Umożliwiają pokonywanie barier i przeciwności, wzmacniają wiarę w własne możliwości oraz poczucie własnej wartości.
11. Umożliwiają nauczycielom odkrywanie drzemiących w uczniach talentów.

Jakie kompetencje można rozwijać w czasie zajęć terenowych?

Istnieje duży związek pomiędzy efektywnym nauczaniem w klasie, a prowadzeniem zajęć terenowych. Zostało to wyraźnie podkreślone w obowiązujących podstawach programowych kształcenia ogólnego z przyrody i biologii dla szkoły podstawowej oraz biologii dla szkoły ponadpodstawowej. Podstawy programowe kładą duży nacisk na wykonywanie praktycznych doświadczeń i prowadzenie obserwacji przyrodniczych, co umożliwia w dużym stopniu rozwój u uczniów najważniejszych umiejętności i kompetencji kluczowych, takich jak:

- porozumiewanie się w języku polskim;
- kompetencje matematyczne (dokonywanie pomiarów);
- kompetencje naukowo-techniczne (liczenie zwierząt/gatunków, myślenie logiczne i przestrzenne obejmujące analizę zebranego materiału na określonym terenie i porównanie ze środowiskiem o mniejszej antropopresji, rozumienie zmian powodowanych przez działalność człowieka);
- kompetencje informatyczne (wykorzystanie telefonu, jako narzędzia do dokumentowania zebranego materiału, wykorzystanie Internetu do identyfikacji gatunków oraz wymiany informacji podczas pracy w grupie);
- umiejętność uczenia się (przetwarzanie i przyswajanie wiedzy, efektywne zarządzanie czasem i informacjami);
- kompetencje społeczne i obywatelskie (współpraca w grupie, twórcza refleksja nad wpływem człowieka na środowisko naturalne i rozumienie potrzeby zrównoważonego rozwoju);
- inicjatywność i przedsiębiorczość (planowanie pracy w grupie, determinacja w kierunku realizowania celów, rozumienie wyzwań stojących przed młodym pokoleniem w celu zachowania różnorodności biologicznej).

Najczęstsze obawy nauczycieli przed zajęciami terenowymi

W rozmowach z nauczycielami przyrody i biologii, często pada stwierdzenie, że nie mają czasu na wyjścia w teren i obserwacje organizmów w naturze, a głównym problemem jest położenie szkoły, która (szczególnie w miastach) znajduje się z dala od naturalnego środowiska, wobec czego zorganizowanie takiej lekcji wiązałoby się z zaplanowaniem całodniowej wycieczki. Prosty rozwiązaniem jest przeprowadzenie lekcji w środowisku otaczającym budynek szkolny. To, że

znajdziemy w nim niewiele zwierząt, czy roślin, nie oznacza, że lekcja nie przyniesie pożądaných efektów. Wręcz przeciwnie, odpowiednie podsumowanie lekcji pozwoli dostrzec, jak ogromny wpływ na otoczenie ma działalność człowieka i skłoni do refleksji nad kształtowaniem środowiska, w którym żyjemy. Warto wspólnie z uczniami zastanowić się, w których miejscach zwierząt było najwięcej - porównać mury budynku, chodniki z betonową kostką z terenami zielonymi, kwietnikami, czy zadrzewieniem. A na koniec umiejętnie pokierować dyskusją na temat właściwego planowania wspólnych działań w najbliższym otoczeniu, aby stało się ono bardziej przyjazne dla zwierząt i roślin. Uczniowie mogą zaproponować różne rozwiązania (np. kwietniki, budki dla owadów, przyszkolny ogródek). Można przy szkole wygospodarować niewielką przestrzeń w celu zrealizowania takich pomysłów, drobnym nakładem (np. zaplanować projekt obejmujący kilka przedmiotów i na zajęciach techniki przygotować budki dla owadów, a w ramach biologii przekształcić zaniedbany trawnik w przyjazną dla środowiska wieloletnią łąkę kwietną lub warzywnik).

Innym powodem, dla którego niechętnie są prowadzone lekcje w terenie, jest obawa, że podczas takich zajęć natkniemy się na gatunki, których nie znamy. Nauczyciele mogą obawiać się pytań ze strony uczniów nie tylko o nazwy gatunkowe, ale też innych dotyczących życia napotkanego organizmu, jego zachowania, odżywiania, itp. To naturalne, że nie chcemy stracić zaufania uczniów. Wystarczy jednak przed wyjściem w teren krótkie wprowadzenie na temat różnorodności biologicznej w naszym kraju (ew. regionie), uświadomienie, że w Polsce żyje wiele gatunków zwierząt i roślin, i z tego powodu nie ma specjalisty, który znałby je wszystkie. Można wyjaśnić, że naszym zadaniem jest oznaczenie ich do poznanych na lekcjach grup systematycznych, a klucze do oznaczania i przewodniki pomogą nam dokładniej je poznać. Uczniowie lubią sami odkrywać wiedzę, a poczucie, że tym razem wiedzą więcej niż nauczyciel, pozytywnie ich zmotywuje do poszukiwania wiedzy i pracy z większym zapałem.

Ponadto, aby zajęcia terenowe mogły spełnić swoją rolę, muszą być odpowiednio przygotowane i przeprowadzone pod względem merytorycznym i metodycznym. Ważne jest także właściwe przygotowanie zajęć pod względem organizacyjnym, gdyż zapewni to bezpieczeństwo uczniom. Utrzymanie dyscypliny w otwartej przestrzeni czasami zniechęca nauczycieli do prowadzenia tego typu zajęć. Należy jednak pamiętać, że właściwa i sprawna organizacja wpłynie na zaangażowanie uczniów i będzie ich motywować do właściwego działania.

Działania podejmowane przez MSCDN związane z zajęciami terenowymi

W ramach Międzywydziałowego Zespołu Edukacji Przyrodniczej nauczyciele konsultanci wraz z doradcami metodycznymi w MSCDN rokrocznie organizują szereg form doskonalenia nauczycieli dotyczących tematyki zajęć warsztatowych (także w terenie) m.in.:

1. W poszukiwaniu wartości – edukacja geograficzna nad Wisłą.
2. Edukacja w środowisku, czyli jak przygotować grę terenową?
3. Świat na wyciągnięcie ręki – edukacja globalna w praktyce szkolnej.

4. Spacer nad Wisłą - rozpoznawanie rodzimych gatunków roślin zielnych, drzew i krzewów- zajęcia terenowe.
5. Identyfikacja oraz interpretacja obiektów, zjawisk i procesów geograficznych.
6. Walory kulturowe i przyrodnicze regionu.
7. Zajęcia terenowe w nauczaniu przedmiotów przyrodniczych.
8. Inspirująca edukacja przyrodnicza – jak aktywnie uczyć, działać i dbać o zdrowie.
9. Zdrowie fizyczne. W zdrowym ciele zdrowy duch i umysł.
10. Geografia polityczna i historyczna w terenie – dobre aktywizujące praktyki w pracy z uczniami.
11. Spacer w chmurach, czyli o wykorzystaniu obserwacji meteorologicznych do aktywizacji uczniów w ramach edukacji przyrodniczej.
12. Projektowanie i realizacja wycieczki z wykorzystaniem map cyfrowych.
13. Biologia – jak aktywizować uczniów na zajęciach lekcyjnych?
14. Świat wokół nas. Poznajemy środowisko przyrodnicze najbliższej okolicy.
15. Zajęcia terenowe w nauczaniu przedmiotów przyrodniczych.
16. Młody odkrywca – jak rozwijać kompetencje badawcze ucznia na zajęciach pozalekcyjnych w obszarze nauk przyrodniczych.
17. Wykorzystanie potencjału ogrodów botanicznych w edukacji szkolnej.

Bibliografia:

- Hibszer Adam.,2002, Rola zajęć terenowych w nauczaniu przyrody. W: A. Hibszer, U. Myga-Piątek, M. Rzętała (red.), „Przyroda: scenariusze zajęć lekcyjnych dla klas IV-VI szkoły podstawowej. T. 5” (S. 11-18). Sosnowiec: Uniwersytet Śląski. Wydział Nauk o Ziemi.
- Maciejowska-Mias D., Kształtowanie umiejętności rozwiązywania problemów na zajęciach z przyrody.
- Pławecka M., Metody aktywne w nauczaniu przyrody.
- Rybska E., 2017, Przyroda w osobistych koncepcjach dziecięcych – implikacje dla jej nauczania z wykorzystaniem rysunku, Wyd. Kontekst.
- Aplikacje Google obiektyw, *flora incognita*, Czyj to liść? kompas.

Linki:

- <https://ogrod-powsin.pl/warsztaty-edukacyjne/>
- <https://ogrod-powsin.pl/mapa-ogrodu/>
- <https://www.lasy.gov.pl/pl/informacje/aplikacje-mobilne/czyj-to-lisc>
- <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.floraincognita.app.floraincognita&hl=pl&gl=US>
- <https://mscdn.pl/ekomobilni/>

Fotorelacja z zajęć terenowych w Ogrodzie Botanicznym w Powsinie. Wykorzystanie potencjału ogrodów botanicznych w edukacji szkolnej

Fotorelacja

Walory Przyrodnicze i kulturowe regionu – Muzeum Wsi Radomskiej

Doradcy metodyczni prowadzą też terenowe zajęcia otwarte, a także uczestniczą jako obserwatorzy w terenowych zajęciach otwartych organizowanych przez nauczycieli przyrody i biologii, na przykład:

Jak długo rozkładają się odpady? - otwarte zajęcia terenowe prowadzone przez doradcę metodycznego.

Oceniamy bioróżnorodność w naszym otoczeniu – otwarte zajęcia terenowe prowadzone w obecności doradcy metodycznego. Fotorelacja.

Zachęcamy także do przeczytania artykułów dotyczących zajęć w terenie, które pojawiły się w **Mazowieckim Kwartalniku Edukacyjnym – Meritum**, na przykład:

Dlaczego nauka powinna iść w las, *Meritum* (2) 69 2023, autor Łukasz Mędrzycki, Agnieszka Suszczyńska

<https://newmeritum.mscdn.pl/2023/09/08/dlaczego-nauka-powinna-isc-w-las/>

STEAM-owe zajęcia w terenie, *Meritum* (1) 68 2023, autor Iwona Olejniczak

[https://newmeritum.mscdn.pl/wp-](https://newmeritum.mscdn.pl/wp-content/uploads/2023/04/M_1_68_2023_IWONA_OLEJNICZAK.pdf)

[content/uploads/2023/04/M_1_68_2023_IWONA_OLEJNICZAK.pdf](https://newmeritum.mscdn.pl/wp-content/uploads/2023/04/M_1_68_2023_IWONA_OLEJNICZAK.pdf)

Zapraszamy do lektury

Jak stworzyć EkoSzkołę?

ZADANIE KONKURSOWE

Skorzystaj z materiałów i za pomocą prezentacji pokaż, jak Wasza szkoła może stać się bardziej ekologiczna!

Weź udział w spotkaniach online, na których omówimy nieszablonowe formy realizacji poszczególnych etapów pracy konkursowej m.in. **kierowanie procesem tworzenia nowych rozwiązań proekologicznych wśród uczniów.**

Skorzystaj z gotowych materiałów pomocniczych możliwych do wykorzystania podczas realizacji prezentacji konkursowej wraz z uczniami, tj. **karty pracy oraz wirtualna tablica.**

Pracę konkursową i wypełniony formularz zgłoszeniowy wyślij na adres mailowy: **ekomobilni@swdr.org.pl**

Na Wasze zgłoszenia czekamy do **20 listopada 2023 roku!**

Wylonimy **5 laureatów**, którzy zostaną nagrodzeni bonem na sprzęt multimedialny o wartości **4000 zł** dla Waszej szkoły!

Poznaj szczegóły na ekomobilni.edu.pl/konkurs

Ekomobilni Stowarzyszenie Wiedza dla Regionu

Chcesz przygotować ciekawą grę terenową dla swoich uczniów?

Teraz to proste!

Ekomobilni to w pełni darmowe narzędzie, w którym pobierzesz materiały i łatwo przygotujesz grę terenową dla swojej klasy. Aktywnie odkrywaj fascynujący świat ekologii!

Przygotuj grę terenową w 5 minut na stronie: ekomobilni.edu.pl

Na czym polega gra?

Szukaj

Odkrywaj

Wygrywaj!

Uczniowie w grupach poruszają się po terenie gry i szukają kodów do zeskanowania.

Każdy zeskanowany kod przenosi ich do nowej krainy, gdzie czeka na nich wprowadzenie fabularne oraz szereg interesujących zadań.

Drużyny podążają za historią bohaterów i zdobywają punkty, by znaleźć się na szczycie podium ekspertów ekologii!

Stowarzyszenie dla Środowiska Regionalnego Instytutu Wiedzy i
Centrum Doskonalenia Specjalistycznej Organizacji
w ramach Krajowego Programu Edukacji i Rozwoju Obywatelskiego
KOMET (2014-2021, 2021-2030)

PATRONAT

Opracowanie tekstu: Grzegorz Wawrecki- nauczyciel konsultant MSCDN Wydział w Siedlcach oraz Małgorzata Maraszek- doradca metodyczny MSCDN Wydział w Siedlcach